

RITUAL D'ENTERRAMENT

A LA COVA 120 DE

pel Cent Vint Group

28 (524/Volum 2/setembre 1982

ciència 19)

Després d'una prospecció, l'any 1975, s'ha fet a la cova 120 (Alta Garrotxa) el juliol del 1981 la primera campanya d'excavacions formant part del programa d'investigació del Museu d'Olot. Els treballs de camp són codirigits per tots els qui treballen en l'excavació, els mateixos que fan la posterior anàlisi del jaciment.

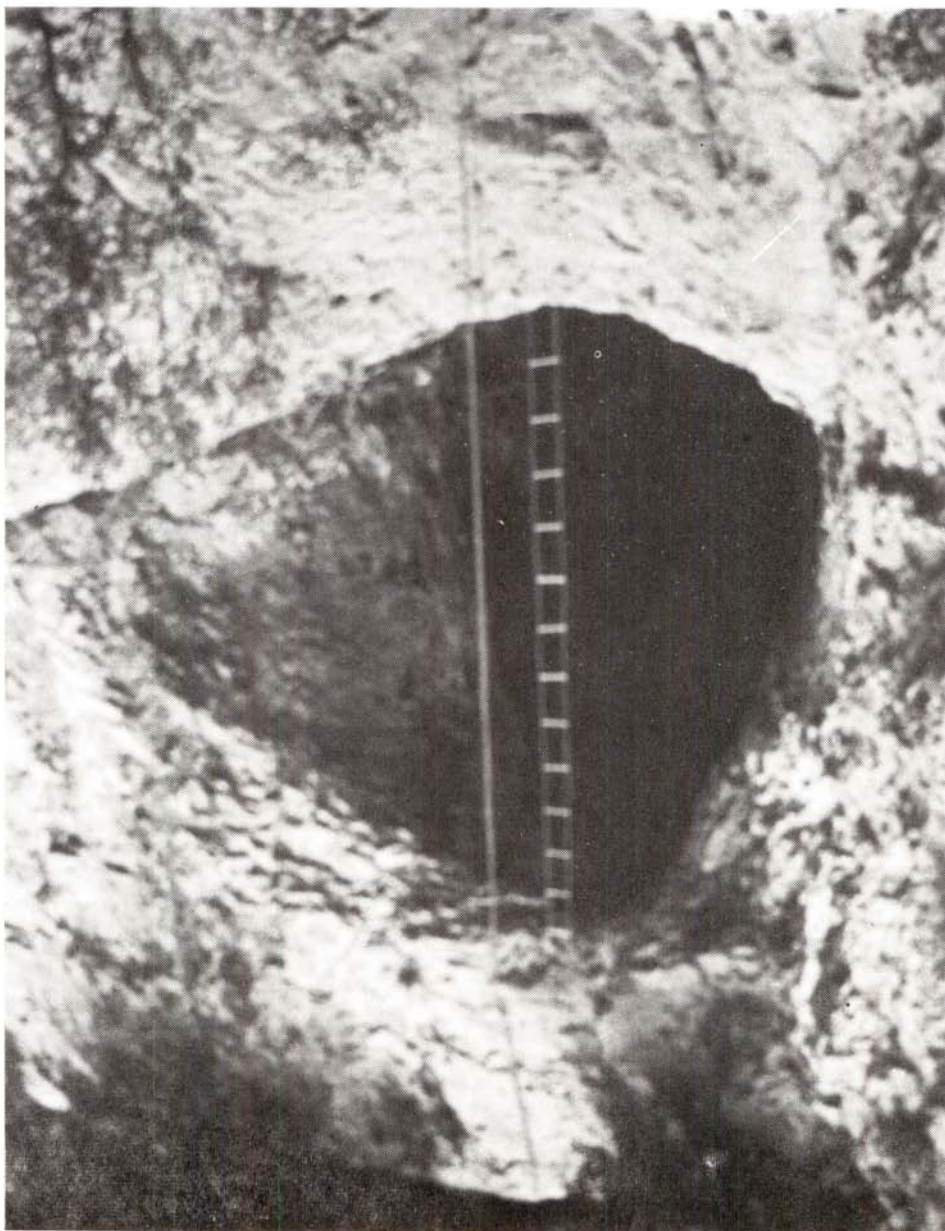
Figura 1: Entrada de la cova 120.

El CENT-VINT GROUP és format per Bibiana Agustí, Gabriel Alcalde, Ramon Buixò, Francesc Burjachs, Josep Hidalgo, Núria Juan-Muns, Joan Oller, M. Teresa Ros, Josep Manuel Rueda i Assumpció Toledo. Es tracta d'un grup format per arqueòlegs especialitzats en palinologia, micromamífers, antracologia, antropologia física, macrorestes vegetals, malacologia, icnofauna i tipologia ceràmica i lítica

La cova 120 es troba a l'Alta Garrotxa, prop de Sadernes i enmig d'un petit cingle en la vessant dreta del torrent dels llofers, poc després de l'alçada del castell de Vistolta. Es una zona de relleu abrupte amb valls profundes on el bosc alterna amb les nombroses cingleres calcàries. El paisatge actual és de tipus mediterrani. Una zona d'alzinar en què trobem preponderantment l'associació d'alzina amb boix (*Quercetum ilicis galloprovinciale viburnetossum lantanae*) i on es localitza també la pinassa (*Pinus nigra salzmannii*) i el pi roig (*Pinus silvestris*), dues espècies que viuen principalment en l'estatge muntanyenc sec però que en alguns indrets, i aquest n'és un, baixen cap a estats inferiors pels obacs de les vessants d'orientació nord tot penetrant cap al país de l'alzina.

EL RITUAL FUNERARI

La cova 120 és una cova d'enterrament col·lectiu, un dipòsit de gran nombre d'ossos humans, extremament fragmentats i molt cremats, datable del Neolític

AMB CREMACIÓ

LA GARROTXA

Figura 2: Proporció dels fragments de les diferents parts de l'esquelet que han estat en contacte amb el foc.

Final-Bronze Mitjà (4.550-3.150 BP). L'anàlisi d'aquestes restes ens porta a creure que es tracta d'un enterrament secundari.

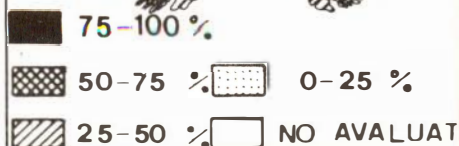
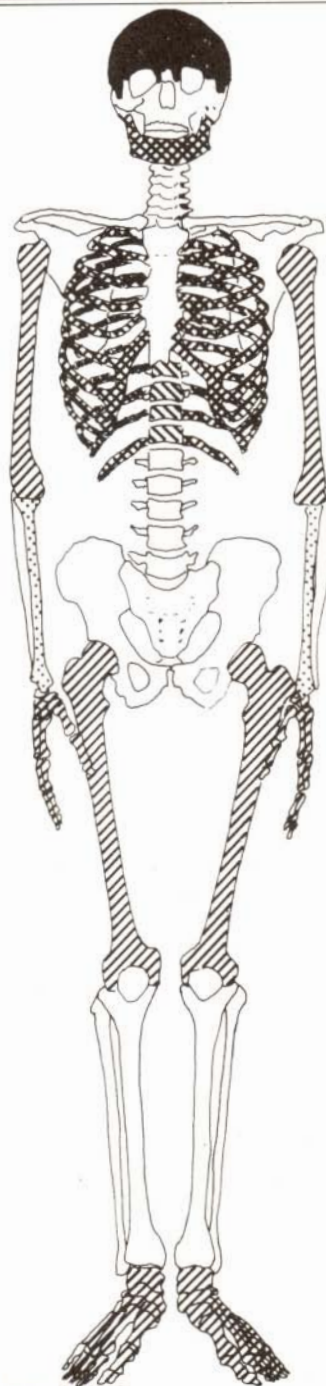
Els cadàvers es devien cremar i trencar intencionadament —ignorem a què respondria aquest ritual— en algun lloc fora de la cova. Després es devia recollir tot i, sense gaires miraments —com ens ho indica la presència també de nombroses restes de carbons—, es devia portar a la cova 120.

Les restes del cadàver devien ser portades totes a la cova, on es devien dipositar barrejades amb les ofrenes i les restes dels anteriors enterraments, sense prendre especial interès per una o altra part del cos. Tot i que la cova va ser utilitzada durant un període de temps important, no s'observa cap diferència en la presentació i la distribució espacial i estratigràfica de les restes. Això ens fa pensar que aquest ritual d'enterrament es devia donar des del Neolític Final fins al Bronze Mitjà. La gran barreja seria deguda a la llarga, intensa i homogènia utilització de la cova, que presenta poca potència de sediment (30-40 cm al final del corredor), extremament polsós.

La cremació dels cadàvers és evidentment intencionada, ja que el percentatge de les restes humanes cremades és molt superior al de les dels animals deixats com a ofrenes i contemporània a l'enterrament, com ens ho confirma una datació de C^{14} de carbons en el 3.190 ± 190 BP.

Un 63,9% dels fragments d'ossos humans han estat en contacte amb el foc. Aquests fragments amb senyals de cremació es troben igualment repartits per totes les parts del cos, tret del crani, que està proporcionalment molt més cremat (Fig. 2).

La presència de fragments sense traces de foc, creiem que no és pas deguda al fet que van existir dos rituals diferents, sinó a la intencionalitat de la cremació. Per al seu propòsit, no els caldria tenir els ossos en contacte molt intens amb el foc, sinó que sols s'hi passarien un temps breu —no s'ha observat cap fragment amb algun

extrem consumit pel foc— i no seria necessari arribar a cremar tota la superfície de l'os.

No sabem pas interpretar el perquè de la cremació, ni tampoc la major atenció en el crani; de totes maneres, un especial interès pel crani és comú en diversos rituals i cultures.

No hi havia una tria intencional molt concreta de la fusta que devien fer servir com a combustible en la cremació. Avellaner, bedoll, faig, teix, boix, pi roig, alzina, garric, cirerer, pomera, aladern, auró, moixera i orure eren la llenya usual. La llargada de la majoria dels fragments ossis dipositats a la cova varia entre 15 i 35 mm, el més llarg que hem trobat en la campanya fa 122 mm. La fragmentació òssia no creiem pas que sigui deguda a la cremació, ja que la proporció de fragments afectats pel foc no varia en relació amb la mida de les estelles (Fig. 3).

Aquest trencament és excessiu perquè sigui degut a un poc mirament en el transport dels ossos a l'enterrament secundari o perquè no sigui contemporani, ja que tot i que s'ha trobat a la cova algun vestigi que testimonia anades a la cova en moments posteriors (època romana, segle XIX), no són significatius d'estades importants i no justifiquen que aquestes en puguin ser la causa.

Els objectes personals i el menjar deixats junt als difunts ens evidencien l'existència de la creença en una vida després de la mort. Si la inhumació explica un desig de conservar el cos en la seva materialitat, el cas de la cremació i més encara la gran fracturació ens indiquen poc interès per la conservació del cos material, que, afegit a la creença en una altra vida, es deuria a una existència *postmortem* espiritual. Tot i que es donés aquesta indiferència en la conservació del cos, no ens justifica però la cremació i la fragmentació.

N'existeixen paral·lels tant a Catalunya com en d'altres indrets (Andalusia, Euskadi, França) (Rovira 1976). A la cambra II de la cova Freda (Collbató, Baix Llobregat), Colomines ens diu que tot estava "en vertader desordre, ceràmica, ossos

Figura 3: Longitud de les estelles cremades i no cremades d'ossos humans. (Quadre Z 10; N = 854).

Figura 4: Taula de les formes ceràmiques trobades.

Figura 5: Algunes de les eines i objectes d'ornament deixats com a ofrenes.

30 (526/Volum 2/setembre 1982

humans molt esmicolats i mal conservats, i d'altres objectes de l'Eneolític", "donant la sensació d'haver sigut trasbalsat varies vegades (probablement en època ibèrica)". També a la cambra IV d'aquesta mateixa cova ens diu que "uns dos pams i mig de cendres i ossos cremats donaven testimoni de que s'hi havien fet enterraments d'incineració. Els ossos eren tots humans i molt cremats" (Colomines, 1925, pp. 48-52).

A la cova de la Guia (Baix Penedès) (Eneolític-Bronze Mitjà), "els ossos humans es trobaven en complet desordre, amb senyals de cremació alguns d'ells". "El complet desordre i la fragmentació excessiva de la ceràmica ens fa pensar, més que en enterraments secundaris, en vertaders ossaris" (Santacana, 1971, p. 344).

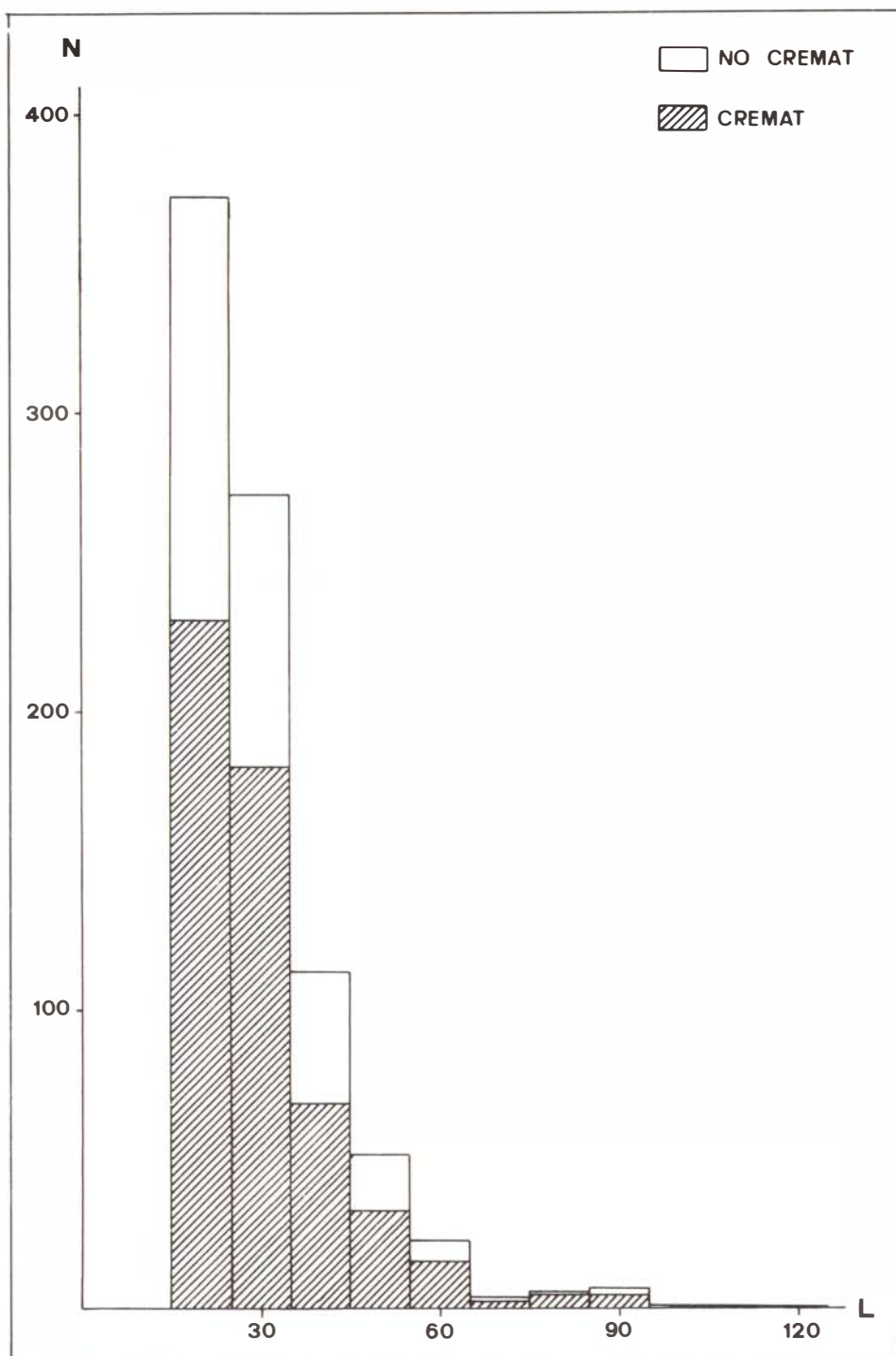
El gran nombre de cadàvers dipositats a la cova 120 ens corrobora la seva llarga utilització. En l'àrea estudiada (6 m²), s'hi ha trobat com a mínim vuit individus, quatre d'ells van morir ja adults però sense arribar a la senilitat, un altre va morir entre els 16 i els 17 anys i els tres restants entre els 11-12, 5-7 i 1-2 anys (càlcul fet a partir de l'erupció dentària, els punts d'ossificació, ...).

Tot i el poc nombre d'individus analitzats fins al moment, podem concloure que es donava una molt alta mortalitat infantil i que era rar arribar a edats avançades.

LES OFRENES

Vasos ceràmics, objectes d'ornament personal, eines i productes alimentaris són les ofrenes que van deixar junt a les restes humanes.

Entre els vasos ceràmics, hi trobem un gran atuell ovoide amb cordó imprès limitant la vora i la resta del cos (Fig. 4, 1); dos vasos decorats amb cordó lliç, un el porta paral·lel a la vora i en un moment donat es bifurca i en baixa un altre cap a la panxa en sentit dreta-esquerra, i a l'altre li baixa esbiaixat de la vora cap a la panxa en sentit dreta-esquerra (Fig. 4,

2 i 3); un atuell amb perfil carenat i dues nanses situades arran de la vora i sobresortint-ne (Fig. 4, 4); una tassa carenada (Fig. 4, 5) i una tassa esfèrica amb nansa i vora decorades amb impressions d'ungla (Fig. 4, 6).

Els objectes d'ornament estan bàsicament treballats sobre petxina. D'entre ells sobresurt un penjoll el·líptic amb perforació cònica en un extrem elaborat sobre petxinot (*Clycymeris sp.*); n'existeixen dos altres exemplars fragmentats i cinc peces del mateix gènere en procés d'elaboració. Completen l'ornament vuit fragments de *dentalium*, dos petits discs de petxina i tres perles en calcària.

Les eines, generalment fetes de sílex, eren peces de falç i puntes de fletxa, moltes d'elles amb aletes i peduncle; també utilitzaven punxons fets d'os.

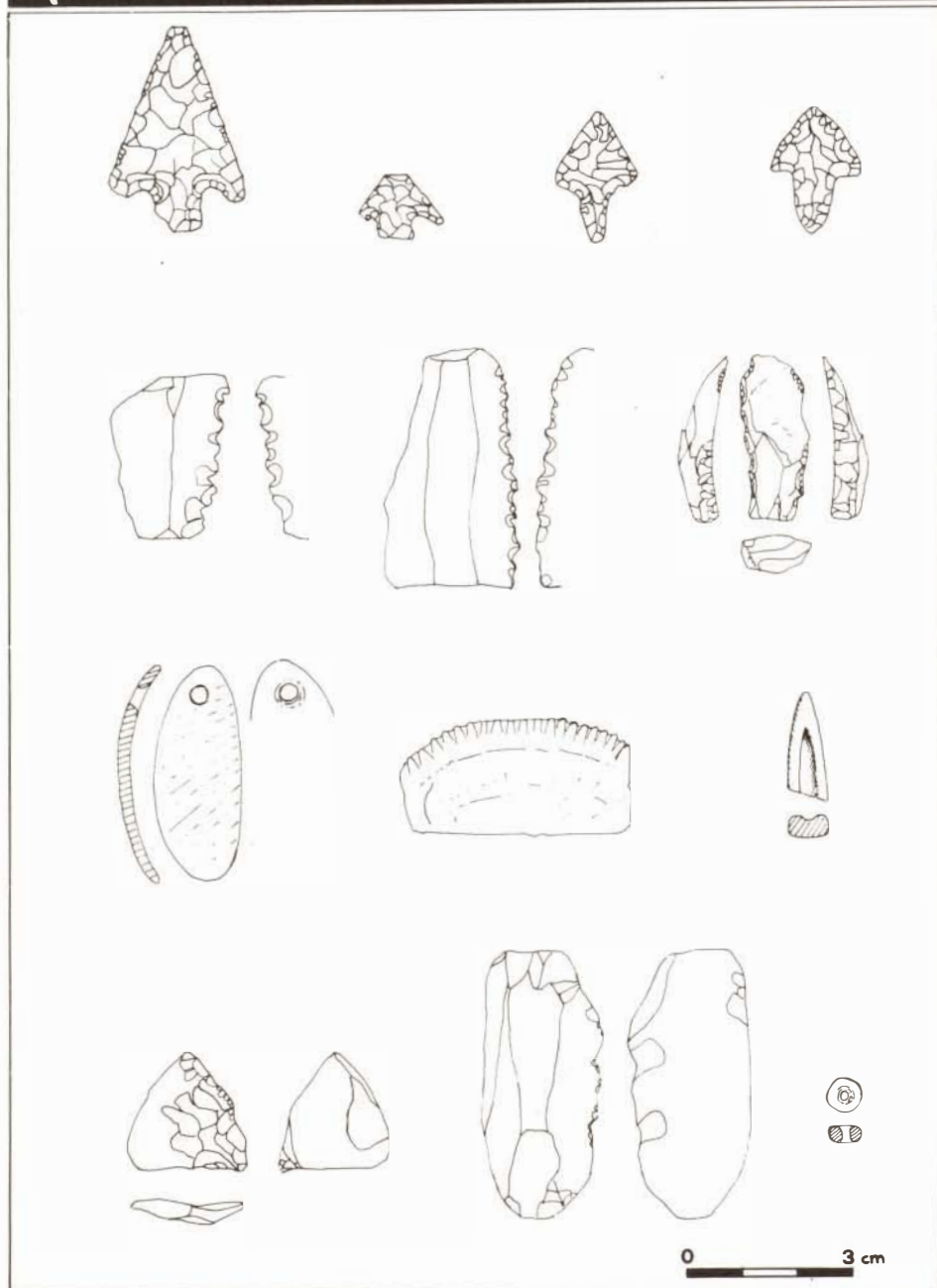
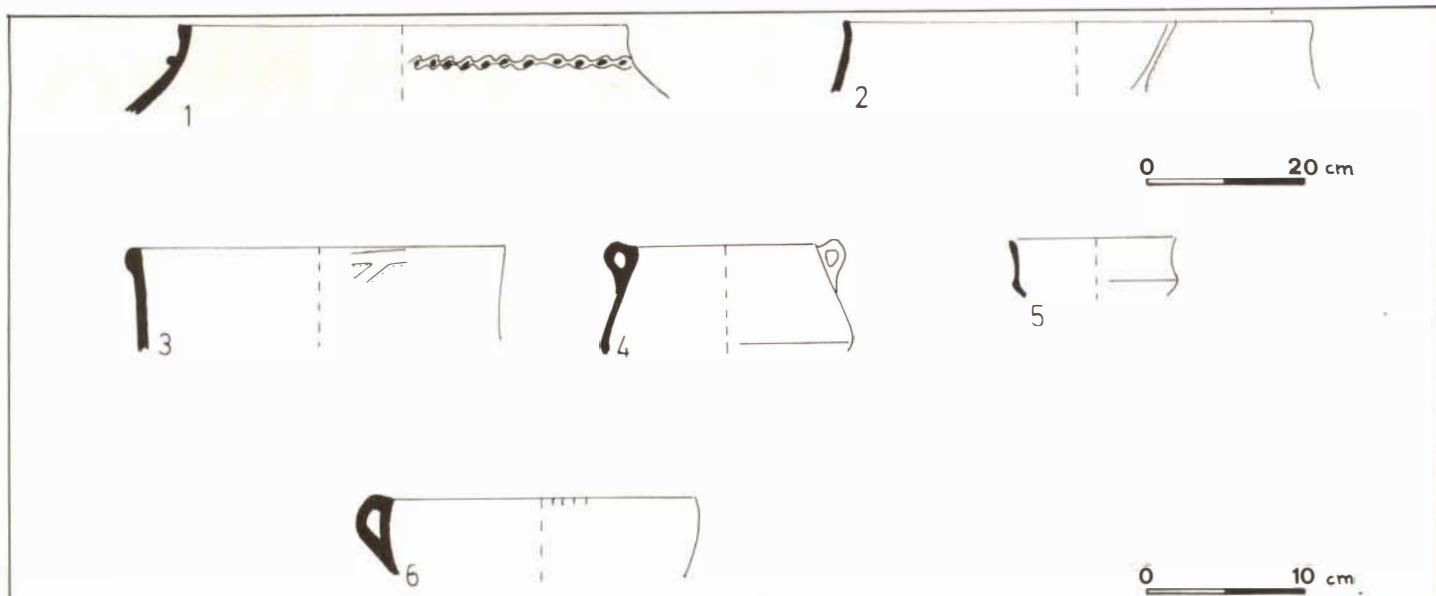
Restes de xai, cabra, porc i bou domèstics, cérvol i senglar (fauna determinada per Jordi Estévez), així com d'anguila i també raïms, olives i grans de blat i ordi, eren dipositades junt als cadàvers.

TEMPS D'UTILITZACIÓ DE LA COVA

És ben corrent localitzar a Catalunya jaciments arqueològics en coves on es troben desordenats materials que van des del Neolític fins a l'Edat del Bronze (Rovira, 1976).

Aquest fenomen, el trobem a la cova 120, creiem que en aquest cas per causa de la mateixa acció dels homes que la van utilitzar.

L'atribució del jaciment al Neolític Final-Bronze Mitjà és deguda al material ceràmic. Culturalment trobem vasos atribuïbles al Neolític Final (Fig. 4, 2, 3 i 4) i d'altres al Bronze Mitjà (Fig. 4, 1 i 6, que lligarien amb els dos apèndixs de botó trobats en la prospecció del 1975). La datació de carbons en el 3.190 ± 190 BP es troba dins d'aquest període.

L'APROFITAMENT DELS RECURSOS

Les ofrenes dipositades al costat dels cadàvers no ens donen una idea aproximada, ni qualitativament ni quantitativa-

ment, dels recursos naturals explotats pel grup, però sí que evidentment són components de la seva economia.

Els homes que utilitzaven la cova 120 no devien viure'n gaire lluny. Conreaven la pisana (*Triticum diccocom*), el blat hexaploide (*Triticum aestivo-compactum*) i

l'ordi (*Hordeum vulgare*) i recol·lectaven fruites, tenien domesticats el porc, el bou, el xai i la cabra, pescaven (anguiles) i caçaven (cérvol, senglar). Veiem, doncs, que la seva activitat econòmica era molt completa.

La sega la feien amb una falç composta de diverses peces lítiques emmanegades, que hem trobat amb la característica lluisor silícia produïda pels cereals.

Aquestes són les hipòtesis a les quals hem arribat després de la primera campanya d'excavacions i de l'anàlisi del material recollit. Caldrà, a mesura que avanci l'excavació, anar-les contrastant amb les observacions que es vagin fent, abans de donar una interpretació final.

Material de lectura

- J. Colomines: *Prehistòria de Montserrat*. Monestir de Montserrat 1925.
- J. Estévez: *La fauna de la cova 120*. "Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona", any III, n.º 3 pp. 25-27. 1980.
- J. Guilaine: *L'Age du Bronze en Languedoc Occidental, Roussillon et Ariège*. Mem. Soc. Prehist. Franç., T. 9. 1972.
- J. Rovira: "Notas sobre las cavidades sepulcrales de la Edad del Bronce en Catalunya". *Gypsela II*, pp. 49-53. 1976.
- J. Santacana: "La Cueva de la Guía, Sant Jaume dels Domenys (Tarragona)". *Miscelánea Arqueológica. XXV Aniversario de los cursos internacionales de Prehistoria y Arqueología en Ampurias (1947-1971)*, T. II. 1971.
- N. Soler, G. Alcalde i J. Noguera: *La Vall de Sadernes i la cova 120 (Garrotxa)*. "Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona", any III, n.º 3, pp. 21-25. 1980.